

ВСТУП¹

*Ніхто так не доносить суть епохи, як лінгвоперсона,
часто сама персона стає цією епохою.*

Ірина Фаріон

Етнокультурний пласт ситуації сьогодення передбачає аналіз інформативної практики мовних особистостей, які дають розуміння політичного мовомислення в контексті свого часу й сутнісно формують власне бачення геополітичних проблем. Оскільки все, що відбувається в українській історії, персоніфіковано, то злובоденням є розгляд дискурсивно-текстового простору знакових постатей.

У контексті онтологічної парадигми важливою є дескрипція лінгвоперсон, які своєрідно впливають на мовну атмосферу суспільства й диктують «моду» на певні висловлювання або ж є тими діячами, які згодом стають виразниками епохи чи ідеології та номінують покоління цілого типу людей (*мазепинці, петлюрівці, бандерівці*). За прізвищем Донцова закріпилася присутність в політичному просторі *людей донцовського типу*; манера письма великого журналіста здобула назву *донцовського стилю*, що є безкомпромісовий, точний, енциклопедичний, емоційний, недвозначний, місткий, гострий, почасти конфліктний, але завжди такий, що бомбує вади і ворогів, і українців; а риторика політика започаткували *донцовську епоху*, яку пов'язують зі зародженням чинного націоналізму.

Потреба дослідження вмотивована тим, що ця наукова студія базована на принципі **антропоцентризму**, тобто в центрі уваги те, як людина використовує мову і як мовне середовище впливає на особистість. Спадщина Д. Донцова презентує його як феноменальну політичну мовну особистість (далі ПМО) української нації. Політична лінгвоперсонологія передбачає синкретичне вивчення лінгвофілософського, лінгвокультурологічного, лінгвополітичного, соціального вимірів діяльності політика з метою декларування ідей цієї елітарної лінгвоперсони в український простір і за його межами.

---

¹ Основою монографії є докторське дисертаційне дослідження О. Микитюк «Політична лінгвоперсонологія: феномен політичної мовної особистості Дмитра Донцова»: [Микитюк 2025г]. Текст монографії доповнений і змінений.

«Дивлячись на пройдений життєвий шлях Дмитра Донцова, можна сказати, що не важно, зрештою, хто перший винайшов смолоскип, а важно, хто перший його запалив і підніс, вказавши нашому народові, а передусім усієї нашої молоді, як іти вибоїстим шляхом історії за Шевченком, Міхновським, Франком, Лесею Українкою до обітованої землі – вільної і незалежної України. Цей смолоскип підхопили й несуть мільйони українців» [Сосновський 1974: 199]

У теперішній політичній ситуації тексти Д. Донцова дають змогу простежити формування Української держави, бо немає минулого, яке б не стало майбутнім. Донцов-політик володіє енциклопедичними знаннями, він доктор права, творець покоління «вісниківців», політичний трибун, який впливав на молоде покоління й концепційно унапрямував в національне русло їхню позицію. Донцов діяв креативно: його соціальна практика визначає такий тип дискурсу, який відповідає його ідеології. Держава завжди творить суб'єкта й агента дії, проте у випадку Д. Донцова його тексти були ретельно стерті з української пам'яті. Проте мова політика й сьогодні є тією основою, що впливає на політичні процеси, формує поведінкові моделі, імплементує численні ідеї в практику спілкування, моделює екзистенційні наративи, що отримують або позитивне схвалення, або цілковите заперечення. У час згубних ідей применшення національного первня, нігілізації суспільства й знецінення моральних постулатів, нашим завданням є всебічне охоплення цієї мовної особистості з метою одонцовлення українського мислення.

Маніфестування теорії МО як науки можна віднайти в спадщині античних мислителів, оскільки саме вони звертали увагу на мову як основний чинник впливу на маси та надавали особливого значення розвитку риторичних умінь людини, її мовної та комунікативної компетенції. Проблема ідентифікації мовної особистості через мовленнєву практику має великий дослідницький потенціал і зrealizovuyetsya в межах лінгвоперсонології як важливого напрямку сучасного мовознавства, що ґрунтований на комплексі методологічних принципів, – антропоцентризмі, експанаторності, експансiонiзмі, функціоналізмі, націє-

центризмі, тексто- й дискурсцентризмі. Водночас вагомою залишається і структурно-семантична парадигма, що сягнула іншого рівня та доповнена лінгвопрагматичним підходом.

Актуальність дослідження визначаємо постулатом, відповідно до якого тема належить до сучасної парадигми антропоцентричних наукових досліджень, спрямована на те, щоб визначити, як людина вживає мову, як людина втілює себе в мові, що вможливилося розширити загальну теорію МО новим частковим вченням про політичну лінгвоперсонологію.

У монографії напрацьовано методологію цього нового вчення; визначено метамову політичної лінгвоперсонології, розроблено поняття політичної МО, констатовано, що важливим для цього вчення є дискурсивно-текстовий простір, вироблено авторську методику дослідження мовної особистості у фокусі трьох вимірів (екзистенційної прагматики, когнітивно-аксіологічного, креативно-образного), комплексно описано феномен знакової мовної особистості Д. Донцова, сконцентровано ідеї української національної елітарної ПМО для популяризації лінгвопатріотизму.

Мета дослідження – проілюструвати феномен української політичної мовної особистості Дмитра Донцова на основі рецепції його дискурсивно-текстового простору, обґрунтувати методологічні засади *політичної лінгвоперсонології* як нового вчення, виокремленого в межах загальної теорії МО. Структура роботи підпорядкована реалізації відповідних завдань, що потребують: (1) *виробити* комплексну модель аналізу ПМО Д. Донцова як багаторівневу структуру, що визначає національну ідентичність та історичну пам'ять; (2) *виокремити* етапи поступу лінгвоперсонології в українській мовознавчій науці;

«Ціла історія нашої цивілізації, матеріальної і духової, се не що інше, як поступенне, систематичне і ненастанне відсування, віддалявання границь неможливого»
[Франко 1986в: 272].

(3) *з'ясувати* статус політичної лінгвоперсонології як часткового вчення в системі дослідницьких напрямів теорії лінгвоперсонології, водночас продемонструвати зв'язок політичної лінгвоперсонології із системою наук гуманітарного профілю, указавши на її експансіонізм; (4) *обґрунтувати* термін *політична мовна особистість* у межах учення про політичну лінгвоперсонологію; (5) *розширити* метамову української теорії МО базовими термінами політичної лінгвоперсонології; (6) *розробити* авторську методику вивчення ПМО на прикладі аналізу мовленнєвої практики Д. Донцова; (7) *класифікувати* тексти Д. Донцова за періодами становлення та жанровими різновидами; (8) *розглянути* мовленнєву практику Д. Донцова в екзистенційному вимірі, що спроектований на вивчення функційно-прагматичного навантаження виокремлених антропонімів і топонімів; (9) *схарактеризувати* публіцистично-політичний дискурс Д. Донцова в когнітивно-аксіологічному вимірі на основі визначення ціннісних орієнтирів його мовної свідомості, що вербалізовані в системі змодельованих політичних понять, аксіологічних рядів, сформульованих ідеологом та мислєобразів; (10) *дослідити* дискурсивно-текстовий простір лінгвоперсони Д. Донцова в креативно-образному вимірі, проаналізувавши механізми творення образних засобів та їхню орнаменталіку у фокусі теорії політичної лінгвоперсонології; (11) *простежити* майстерність Д. Донцова в трансформуванні усталених висловів і виявити особливості його авторського політичного афористикону; (12) *окреслити* особливості ідіолекту й ідіостилю Д. Донцова для доведення тези про те, що цей політик презентує тип феноменальної елітарної національної МО.

Джерельну базу становить дискурсивний простір текстів Д. Донцова, який зафіксований у 10-титомовому виданні (понад 390 творів), що упорядковані відповідно до хронологічного та тематичного принципу. Цей текстовий простір об'єднує жанрові різновиди, що переважно презентовані *есеїстикою, аналітикою та рецензіями*. До матеріалу залучено тексти Дмитра Донцова, що є програмовими працями, але через великий обсяг не ввійшли в 10-титомове, зокрема це «Дух нашої давнини» (1951); розглянуто й тексти, що не ввійшли до десяти томів або презентовані скорочено, приміром, це «Незримі скрижалі Кобзаря (Містика лицарства запорозького)» (1961); виокремлено поодинокі знакові газетні публікації «Is Russia Invincible?» (1957), «When will the West Understand Russia» (1953) та ін. Детально опрацьовано програмовий політичний трактат Д. Донцова «Націоналізм» (1926), а також «Єдине, що є на

потребу» (1930), «Літературна есеїстика» (1922–1958), «Московська отрута» (1955), «Патріотизм» (1936), «Підстави нашої політики» (1921), «Хрестом і мечем» (1967). Опрацьовані тексти Д. Донцова надруковані українською та англійською мовами, хоча політик володів також іспанською, італійською, німецькою, польською, російською, французькою мовами, що демонструє його багатомовність із домінуванням української мови.

У дослідженні застосовано комплекс **загальнонаукових методів**, серед яких: (1) *спостереження*, що використаний для цілісного й системного опрацювання наукового матеріалу з метою виявлення мовної спроможності автора та його намірів; (2) *систематизації* – для збирання та впорядкування матеріалу монографії; (3) *аналізу й синтезу* – для ідентифікування та розрізнення типів досліджуваних одиниць і їх системного подання у вигляді певних структур; (4) *індукції і дедукції* – для показу взаємозв'язку *текст* → *автор* (індуктивний) та *автор* → *текст* (дедуктивний), що вможливлює реалізацію переходу від загальних тверджень до висновків про конкретні явища й, навпаки, – для узагальнення результатів дослідницького пошуку; (5) *гіпотези* – для формулювання припущень щодо статусу політичної лінгвоперсонології як нового вчення в системі загальної теорії МО та політичної МО як окремого типу лінгвоперсони, до якого можна зарахувати Д. Донцова як представника вишуканої національної політичної лінгвоперсони; (6) *таксономізації* – для обґрунтування синкретизму як ключової ознаки теорії лінгвоперсонології, багатоаспектної класифікації фактичного матеріалу, розмежування типів МО, диференціювання і систематизування дискурсивного матеріалу, видів стратегійної організації політичного дискурсу, метаодиноць політичної лінгвоперсонології як наукового вчення в межах загальної теорії МО, а також для експертування творчого спадку Д. Донцова з урахуванням його хронологічного поступу та жанрових різновидів; (7) *моделювання* – з метою дослідницького абстрагування для розроблення моделі дослідження ПМО Д. Донцова, виокремлення типів МО, об'єктивування метамови політичної лінгвістики; (8) *культурно-історичного аналізу* – для виявлення історико-політичних і культурних чинників, що впливають на становлення політичної лінгвоперсони; (9) *описовий* – для загальної дескрипції авторської концепції з урахуванням ключових дослідницьких параметрів; (10) *метод кількісних підрахунків* як один зі способів визначення домінувальних ознак мовомислення Д. Донцова; (11) *метод автоматизованого опрацювання*

Він відкривав містичні глибини нації перед своїми сучасниками і креслив гігантські перспективи розвитку майбутньої визволеної країни, завзято боровся проти тиранії імперіялізму, зачерствілої бюрократії старих режимів і стимулював таємну революцію знедолених, він по-прометеївськи закликав і поривав інших, по-сократівський критикував і будив оспалих, майже постійно йшов проти більшості і проти течій, але ніколи не зневірювався і не зупинявся [Баган 2011а: 5].

мовного матеріалу з метою з'ясування частотности вживання окремих мовних одиниць та визначення специфіки їх сполучуваності, зокрема використано програму *Sketch Engine* для занесення в систему ГРАК твору Д. Донцова «Дух нашої давнини» (1944).

Система **спеціальних лінгвістичних методів** поєднує (1) *мовне портретування*, що передбачає вибіркову характеристику особливостей мовлення лінгвоперсони, її окремих рис ідіолекту та ідіостилу; (2) *компонентний аналіз* актуалізовано для встановлення структури значення ключових одиниць аналізованого дискурсивно-текстового простору; (3) *конструктивний аналіз* – для окреслення об'єкта й предмета дослідження, що презентований у вигляді структурних моделей, відповідних діаграм, схем і таблиць; (4) *структурний* – для розуміння ієрархійної організації наукових знань, що формують політичну лінгвоперсонологію; (5) *аксіологійний аналіз* – з метою з'ясування ціннісних політичних орієнтирів Д. Донцова: його спроектовано на побудову дискурсивних аксіологійних рядів, виокремлення типових дискурсивних політичних понять, ідіологем та мислеобразів, а також для обґрунтування методики аналізу у фокусі когнітивно-аксіологійної параметризації дискурсу Д. Донцова; (6) *опозиційний аналіз* дає змогу виявити зіставні структури тексту Д. Донцова; (7) *контекстуальний аналіз* передбачає інтерпретацію окремих текстових фрагментів Д. Донцова, сприяє визначенню ідіолектних та ідіостильових рис; (8) *дискурсивний аналіз* дає змогу виявити своєрідний «життєвий контекст», що вплинув на вироблення відповідних комунікативних стратегій і тактик політика через логічну, емоційну, оцінну аргументацію фактів; (9) *формалізації* – для встановлення відповідності

дискурсивно-текстового простору Д. Донцова характеристикам політичного дискурсу; (10) *порівняльно-зіставний* метод спроектовано на зіставлення дефініцій розглядуваних політичних понять у фокусі теорії МО, зокрема й політичної лінгвоперсоналогії; (11) *ідеографійний метод* застосовано для виокремлення та характеристики лексико-фразеологічних тематичних груп; (12) *лінгвопсихобіографійний метод* використано для відтворення специфіки формування світогляду ПМО, певних ознак її мовомислення, що бере початок у родинному спілкуванні, згодом – під час здобування освіти та ін.

Новаторським є такі постулати праці: (1) у ній *уперше* в українському мовознавстві (1) умотивовано феномен Д. Донцова в статусі *елітарної національної лінгвоперсони*, що презентує унікальний ідіолект та ідіостиль; (2) обґрунтовано становлення і розвиток учення *про політичну лінгвоперсоналогію*, що розвинулося в межах теорії МО; (3) вироблено *теоретичне підґрунтя політичної лінгвоперсоналогії*, що базується на відповідній методології, виробленій методиці; (4) показано, що це вчення посідає відповідне місце в структурі теорії МО; (5) уведено термін *політична мовна особистість (політична лінгвоперсона)* та схарактеризовано її статусні параметри; (6) презентовано *етапи дослідження МО* в українському мовознавстві; (7) вироблено *авторську модель аналізу дискурсивної практики політика* Д. Донцова з урахуванням положень (а) *екзистенційної прагматики*, тобто дослідження смислового навантаження мовних одиниць, що вербалізують способи існування суб'єкта відповідного дискурсу, а також (б) *аксіологічно-когнітивного* та (в) *креативно-образного* дослідницьких підходів; (8) уточнено введені до наукового обігу терміни й, відповідно, запропоновано авторські дефініції терміноодиниць *політонім (політантропонім, політтопонім), політичне поняття, ідеологема, мислеобраз, аксіологічний ряд, політична метафора, політична антитеза, політична перифраза, політичний усталений вислів* та ін.; (9) створено авторську дослідницьку лабораторію, у межах якої систематизовано та кваліфіковано творчий доробок Д. Донцова як *єдиний дискурсивно-текстовий простір* із відповідною жанровою презентативністю, системою образних засобів, актуалізацією традиційних та створених індивідуально-авторських усталених висловів; (10) зіставлено фонетико-орфографійні особливості текстів різного часу видання; (11) *уперше* текст твору Д. Донцова «Дух нашої давнини» введено до системи ГРАКу та виокремлено основи політичної фразеографії, що передбачає

створення тематичних словників; (12) сформульовано авторську концепцію укладання збірки афоризмів Д. Донцова «Щастя – бути сильним».

Теоретична значущість: це перша в україністиці монографія, що є початком вивчення мовознавчої донцовіани. Положення праці (1) **доповнюють загальну теорію лінгвоперсонології** частковою теорією, зокрема розширюють її структурну організацію: виокремлено *політичну лінгвоперсонологію* як самостійне вчення про політичну МО; (2) **демонструють** зв'язок української політичної лінгвоперсонології, що розвинулася в лоні загальної теорії лінгвоперсонології, з *політичною лінгвістикою* (схарактеризовано взаємозв'язок між цими науками); *лінвополітологією* (показано особливості вербалізації політичного мислення Д. Донцова); *психолінгвістикою* (актуалізовано *лінгвопсихологічну біографію* через призму дискурсивних дій політика); *лінгвокультурологією* та *етнолінгвістикою* (виокремлено моделі спілкування відповідно до лінгвокультурних традицій); *соціолінгвістикою* (показано, що загальні знання про довкілля, політичну ситуацію, культурну традицію, а також індивідуальні й соціальні особливості відповідної комунікативної ситуації виявляються саме в дискурсі політика); *дискурслінгвістикою* (актуалізовано теоретичне положення, що *політична дискурсивна практика* залежить від історичної та політичної ситуації в країні; інтерпретовано термін *політичний дискурс* та виокремлено його типи, реалізовані в мовленні Д. Донцова); *лінгвостилістикою* (схарактеризовано самобутність ідіолекту та ідіостилу політика); *лінгвістикою тексту* (доповнено знання про лінгвостилістичні й композиційні особливості розглядуваного політичного тексту); *комунікативною лінгвістикою* (схарактеризовано комунікативні стратегії і тактики Д. Донцова, що мають національну своєрідність); *жанрологією* (класифіковано жанри політичного простору Д. Донцова); *лінгвопрагматикою* (обґрунтовано значення постулатів теорії *екзистенційної прагматики*, що передбачає вияв смислів, які вербалізують факт існування суб'єкта); *лінгвоаксіологією* (вмотивовано особливості вербалізації категорії оцінки в політичному дискурсі Д. Донцова); *термінологією* (запроваджено нові й уточнено відомі терміни, що містять лексику 'політичний'), *ономастикою* (схарактеризовано функційне навантаження антропонімів й топонімів у межах розглядуваного дискурсу); *пареміологією* (виокремлено прийоми інтерпретації висловлювань Д. Донцова, презентовано їхню жанрову належність: афоризми, нові фразеологізми, своєрідно трансформовані традиційні українські та іншо-

мовні усталені вислови); *креативною лінгвістикою* (продемонстровано креативність лінгвоперсони Д. Донцова); *комп'ютерною лінгвістикою* (один із програмових текстів Д. Донцова внесено до ГРАКу й на цій основі схарактеризовано частотність використання ядрових політичних понять та проаналізовано особливості валентности базових лексем); (3) **поглиблюють** основи лінгвістичної термінології: уведено до вжитку термін *політичний символний антропонім / топонім, поліонім поліантропонімний вузол, поліантропонімна пара*; уточнено терміни *політонім (політичний антропонім, політичний топонім), політична метафора, політична антитеза, дискурсивно-текстовий простр* та ін. та схарактеризовано своєрідність їхнього моделювання в дискурсі Д. Донцова; (4) **актуалізують** основи політичної лінгвоперсонології як української науки через виклад короткої історіографії проблеми; (5) **обґрунтовують** методологічні засади, поняттєвий апарат, своєрідність метамови виокремленого вчення; (6) **презентують** авторську модель дослідження ПМО; (7) **вмотивовують** теоретико-практичне значення вивчення ПМО для українського мовознавства (актуалізація чинника персоналізму, суб'єктивізму, креативності); (8) **вказують** на новаторство Д. Донцова в розбудові української МКС (сміслові навантаження політонімів /антропонімів і топонімів/, особливості творення національного фонду усталених висловів і трансформації традиційних).

Практична цінність роботи: напрацювання з політичної лінгвоперсонології можна використати в процесі читання лекційних курсів, курсів за вибором, авторських курсів та на практичних заняттях у закладах вищої освіти, зокрема з теорії мовної особистости, політичної лінгвістики, лінгвістики тексту, лінгвостилістики, дискурслінгвістики, жанрології, лінгвоаксіології, комунікативної лінгвістики, прагмалінгвістики, лінгвоісторіографії. Запропоновану методiku можна використати для систематизування рекомендацій щодо аналізу інших лінгвоперсон. Матеріали дослідження корисно застосовувати для укладання словників усталених висловів Д. Донцова, його мови загалом із включенням характерних тропів і фігур; а також для створення монографій, підручників, посібників із теорії лінгвоперсонології, політичної лінгвістики, лінгвостилістики. Отримані результати можна залучити для формування комунікативної та жанрової компетенції носіїв української мови, для популяризації державотвірних ідей, сили характеру й фонеменальности Д. Донцова, а також для формування національного банку елітарних українських МО з метою популяризації інформації про них в Україні та за її межами.

Отже, пропонуємо вашій увазі низку фундаментальних положень лінгводонцовіани, основою вивчення якої є *теорія політичної лінгвоперсонології, що базована на вивченні екзистенційного, когнітивно-аксіологічного та креативно-образного вимірів політичного простору національної елітарної ПМО Д. Донцова, що презентує феномен мовної самотності, є фокусом епохи та кодом національного мовомислення. Наголошуємо, що поряд з мовознавчим трактування Дмитра Донцова як політичної МО, у державницькому ракурсі – це містик, теоретик, мислитель, український трибун, політик, журналіст, лектор, ритор, а його дискурсивно-текстова практика – це творення слів-куль, які нікого не залишають байдужим.*